

Черемісін О.В.

Херсонський державний аграрний університет

ПОДАТКИ ТА ЗБОРИ З МІСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ ПІВДНЯ УКРАЇНИ В 1870–1917 РР.

У статті висвітлюються проблеми та особливості оподаткування міського населення у південноукраїнських містах в 1870–1917 рр. в межах адміністративно-територіального устрою досліджуваного періоду. Проводиться порівняння особливостей півдня України з іншими регіонами України. Виклад основного матеріалу розпочинається із запровадження Міської реформи 1870 р. в містах Півдня України, в якій закріплювалися основні принципи децентралізованого самоврядування. Користуючись правами самоврядування міські думи могли самостійно накладати на міських мешканців різні податки і збори, які використовувалися муніципалітетами для розвитку освіти, медицини, інженерної інфраструктури. Водночас, за рахунок саме місцевих податків та зборів, громадські управління могли проводити електрифікацію, трамвайзацію, телефонізацію та розбудовувати шляхи сполучення. Хоча, слід зазначити, що міські податки та збори були достатньо обтяжливими для городян Півдня України. Загалом, на міських мешканців накладалося муніципальною владою більше 20 різних податків, а крім цього існували ще державні та земські повинності, тому було багато неплатників податків, з якими міські управи боролися різними засобами, але, в результаті, так і не змогли повернути кошти до бюджетів. Виявилося, що легше буде списати борги з місцевого населення чим їх вибивати з городян насильницькими методами. Насамкінець зроблені висновки про особливості оподаткування міського населення на півдні України в 1870–1917 рр. та їх важливість щодо модернізації міського простору. Податки та збори займали важливе місце в бюджетній політиці кожного муніципалітету і були одними з найголовніших джерел наповнення кошторисів разом із підприємницькою діяльністю самоврядних одиниць. Завдяки підприємницькій та податковій політиці міського самоврядування південноукраїнські бюджети мали більші темпи зростання бюджетів ніж в інших регіонах України та Росії.

Ключові слова: міські податки, міське самоврядування, південь України, муніципалітет, громадське управління.

Постановка проблеми. На сучасному етапі українського державотворення відбувається реформування системи державного управління на принципах децентралізації. Прагнучі сформувати сучасну українську модель місцевого самоврядування, зокрема міського, суспільство не може не враховувати як новітній світовий досвід державотворення, так і національно-історичний. Аналіз практичної діяльності та теоретичного доробку депутатів міських громадських зборів вже став національно-історичною спадщиною, а тому вивчення цих питань дасть змогу зрозуміти як корені корумпованості та бюрократичності, так і можливість їх подолання у сучасному світі. З іншого боку, висвітлені приклади дадуть ключ до розуміння сутності діяльності місцевого управління та ціннісних орієнтацій для виборних громадських діячів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дореволюційна історіографія з проблеми міського самоврядування досить чисельна. Низка праць

має публіцистичний характер, більшість із них містить широкий матеріал щодо правових норм, основних положень Міських Положень 1870 та 1892 рр. і практичної роботи органів самоврядування. З огляду на важливість функціонування міст як єдиного фінансового організму важливо розглянути погляди представників економічної науки А. Великанова [1], А. Ушинського [23] та інших. В їх роботах розглядалися загальні питання соціально-економічного плану, господарського спектру, ґрунтувалися на матеріалах досвіду муніципального будівництва Західної Європи.

У радянській історіографії в окремих, нечисленних роботах надавалася загальна характеристика роботи органів міського самоврядування без ґрунтового аналізу використання різних форм міської власності окремих регіонів або міст. Зокрема, характеристику економічного розвитку та фінансів міст колишньої Російської імперії здійснено у науковому доробку відомого дослідника муніципальних питань Л. Веліхова [2].

У зв'язку з відродженням національного суверенітету, розбудовою незалежної держави активувалися наукові пошуки та переосмислення історичного потенціалу українського державотворення, у тому числі й багатого історичного досвіду місцевого (міського) самоврядування. У роботах О. Марченка [12], Т. Плаксії [18], Т. Щерби [22] у проблемно-хронологічному ключі, з виділенням загальноновизнаних етапів з історії об'єкта дослідження (до 1870, 1870–1892, 1892–1917 рр.), розглядалися традиційні питання: формування, структура і компетенція муніципальних органів, їхня бюджетна політика і практична діяльність у господарській і соціально-культурній сферах.

Постановка завдання. Однак, незважаючи на багатство та розмаїття досліджень щодо діяльності міського самоврядування, до сьогодні майже не розглядалися питання оподаткування міського населення, ставлення міського населення до чинних податків і зборів, особливості оподаткування в різних регіонах України тощо. Мета дослідження – проаналізувати оподаткування міського населення, узагальнити ставлення міського населення до податків і зборів та виокремити особливості податкової політики на півдні України в 1870–1917 рр.

Виклад основного матеріалу дослідження. Міська реформа 1870 р. створила правові засади для безпосередньої участі місцевих органів самоврядування у вирішенні господарчих питань. Головні зміни відбулися в податковій сфері. Із запровадження Положення 1870 р. кошториси прибутків та витрат міста склалися міською управою в термін, означений думою. Потім вони передавалися на попередній розгляд до обраної міською думою комісії. Лише після цього кошториси остаточно затверджувались думою. Ухвалений документ протягом двох тижнів необхідно було передати градоначальнику та довести до загального відома.

Міські думи вирішували питання призначення, збільшення та зменшення податків. За Положенням 1870 р. [3, с. 820–839] самоврядування отримало право встановлювати такі податки: з нерухомого майна, з документів, що надавали право займатися торгівлею та промислами; з постійних дворів, трактирів і харчових лавок; з візничого та перевізного промислу, з екіпажів, які утримувалися приватними особами, та собак. Як уже зазначалося, дума отримала право клопотати про встановлення податку з квартир. Водночас зберігалися й чинні податки, які виплачувались під час таврування ваги міри, з аукціонного продажу

нерухомого майна, з товарів, які ввозяться або вивозяться тощо.

Думи не мали права встановлювати перераховані податки двічі та підвищувати тарифний збір. У Положенні 1870 р. підкреслювалося, що податки та збори, які не зазначені у законопроекті, не можуть накладатися на місцеве населення, крім випадків, передбачених законом.

Згідно з Положенням 1892 р. [4, с. 430–456] господарсько-економічні справи міста, як і в попередній період, перебували під контролем думи. Але відтепер міська дума не мала права самостійно відмінити податки, передбачені цим законом. Скасовувалися всі вже існуючі податки, не передбачені новим міським положенням. На користь міських бюджетів встановлювалися такі збори: оцінний з нерухомого майна; із промислових свідоцтв; зі закладів трактирного промислу; із візничого промислу; собак; транспортних промислів; велосипедів і автоматичних екіпажів.

Міськими положеннями 1870 та 1892 рр. дозволено муніципалітетам збирати такі види податків: оцінний збір з нерухомого майна; з документів на право торгівлі і промислів; з трактирних закладів та готелів; нотаріальний збір; збір за таврування терезів і збір з акцизних товарів. Крім того, була вагома частина різних зборів, уведених особливими (приватними) постановами виданими в різні часи для кожного окремого міста та встановленими самими муніципалітетами. Якщо їх підрахувати, то можна отримати цифру, що в кожному місті існувало до 16 видів прямих і до 20 непрямих податків. Непрямі податки, як правило, приносили до бюджетів половину коштів, порівняно з прямими податками. З цього можна зробити висновок, що більше значення для міських бюджетів мали прямі податки, оскільки вони склали більше 50 % прибутків, отриманих через обкладення податками.

Для оцінного збору підлягало все нерухоме міське майно. Від сплачення збору звільнялися будівлі з державними, навчальними, церковними та благодійними установами, залізниці та пошти. За Міським положенням 1870 р. міським думам надавалося право встановлювати збір у відсотках від чистого прибутку. Розмір оцінного збору не повинен був перевищувати 10 % від чистого прибутку, або не більше 1 % від вартості майна. У містах півдня України нерухоме майно обкладалося меншим податком, ніж дозволялося законами, – до 9 %. Наприклад, у Херсоні [16, с. 16–94] було зібрано 6253 руб. 63 коп., в Одесі [10, с. 56–84] в 1890 р. було зібрано податків за цією статтею

786037 руб. 19 коп., у всіх містах Катеринославської губернії [14, с. 16–24] разом прибуток бюджетів у 1892 р. від оціночного збору склав 84388 руб. 38 коп., у Бахчисараї [5, с. 2–8] у 1911 р. – 2595 руб.

Податки з торгівлі та промислів, встановлені на користь міських бюджетів, поділялися на кілька видів: 1) збори з торговельних і промислових документів і патентів; 2) з трактирного промислу; 3) спеціальні податки з підприємців.

У містах Півдня України збори з торговельних і промислових документів визначалися муніципалітетами у вигляді додаткового відсотка до державного мита: 1) з усіх купецьких і промислових свідоцтв і білетів на торговельні та промислові об'єкти; 2) з різних патентів на заводи з виготовлення напоїв і виробів зі спирту або вина. Розмір зборів не перевищував з купецьких свідоцтв 15 % від вартості державного мита, з усіх інших торговельних і промислових документів 10 %, а з патентів на заводи з виготовлення напоїв та виробів зі спирту не перевищував 20 % державного мита. Зборів на користь міських бюджетів Півдня України від продажу тютюну не передбачувалося. Хоча, наприклад, у Москві він дорівнював 10 % від вартості державного мита [24, с. 38–88].

Окрім того, на користь міських бюджетів надходила частина губернських земських зборів за ті ж свідоцтва. Визначення долі муніципалітетів залежало від губернських земських зібрань. Розміри відрахувань до міських бюджетів не були однаковими, а податки були однаковими як для земств, так і для міст, тільки збір з патентів на заводи з виготовлення напоїв та виробів зі спирту для земств був визначений у 25 % від вартості державного мита і на 5 % перевищував міських збір. Херсонське губернське земство відраховувало найбільшу суму до міських бюджетів – 60 %. Інші відраховували до 40 %. В Одесі, крім міського і земського зборів з купецьких свідоцтв, нараховується збір на утримання комерційного суду. Розмір цього податку визначений законом від 29 березня 1883 р. у сумі 3 % від вартості державного мита (державне мито визначено для свідоцтв купців 1 гільдії – 565 руб., 2 гільдії – 120 руб.). Якщо об'єднати відсотки за всіма зборами, то можна отримати досить значні суми, які іноді перевищували суми оціночного збору з нерухомого майна. Так, наприклад, у Бахчисараї [5, с. 2–8] було зібрано прибуток в сумі 3795 руб., Херсоні [16, с. 60–94] – 10 536 руб., Севастополі [17, с. 18–36] – 10 815 руб., у містах Катеринославської губернії [14, с. 16–24] – 7 % бюджетного прибутку.

Збір з трактирного промислу існував у всіх містах Південної України. Положеннями, які регламентували порядок діяльності трактирних установ, не встановлювали жодних норм, які б визначали порядок його збору муніципалітетами. Розмір податків дозволено встановлювати міським думах на власний розсуд. Муніципалітети повинні лише приймати до уваги загальний прибутковий стан цього промислу й нестатки міського бюджету. Загальний порядок зборів був такий: міська дума щороку визначала середній акциз в установах трактирного промислу різних категорій і шляхом помноження середньої цифри на їх загальне число в місті й вираховувала загальну суму податку, який повинна зібрати на користь міського бюджету. Потім для визначення податку для кожної окремої установи збиралася спеціальна депутація, яка й визначала, керуючись прибутковістю кожної установи, скільки необхідно зібрати з кожного об'єкта. Міський податок сплачувався не лише трактирами, а й установами, близькими до цього: готелями, кав'ярнями, продуктовими лавками, кухмістерськими, меблевими крамницями тощо. Окрему групу трактирів склали ресторани, буфети в театрах. Класифікація трактирних установ у різних містах не була однаковою. Загалом всіма містами півдня України визнавалися трактирними установами: трактири, готелі, продуктові лавки, пивні. Різною була не тільки класифікація, а й збори до міських бюджетів, які не перевищували 6 % від загальної суми прибутку.

Спеціальні податки з підприємців поділялися на кілька категорій, до цієї групи відносилися: збори з перевізників, маклерів, нотаріусів, артильників і діспашерів, а також з родинних лазень. Найбільш розповсюдженим збором Півдня України був збір із перевізників, у кожному місті встановлювалися окремі суми, які визначалися міськими думами. Ролі особливої для бюджетів не відігравали й не приносили великого прибутку. Так, наприклад, в Одесі [10, с. 56–84] в 1890 р. було зібрано 21206 руб. 90 коп., що склало 0,7 % бюджету, а в Бахчисараї [5, с. 4–9] в 1911 р. було зібрано 300 руб., що склало 0,6 % загальних бюджетних прибутків, в Севастополі [17, с. 18–36] в 1876–1877 рр. було зібрано 3066 руб., що становило 1,7 %.

В Одесі був збір зі свідоцтв для права клопотання в мирових установах – дорівнював 3920 руб.

Непрямі податки в містах були різні. Наприклад, в Одесі існував спеціальний податок з коней, визначений у розмірі 10 руб. Цей збір всього при-

носив біля 18 тис. руб. прибутку на рік, що складало 0,15 %. При тому, що перевізні галузь не була виокремлена в торговельну чи промислову [11, с. 3–21; 19, с. 27–67].

Нотаріальний податок існував у всіх містах Півдня України й регламентувався Положенням про нотаріальну частину. Розмір нотаріального податку визначався у два рази більшим, ніж вартість гербового паперу, на якому написаний документ. Цей збір не мав однакового значення в містах, але приносив прибуток до 1 %.

У містах, в яких існували мирові суди, був уведений спеціальний податок на їх утримання законом від 1 травня 1877 р. і називався «*мито і збір з цивільних справ, які розглядаються мировими установами*». Так, наприклад, в Одесі такий збір приносив прибуток до бюджету у розмірі 25 тис. руб., що складало 0,12 %. Таким чином, цей збір відіграв менше значення, ніж нотаріальний збір, а справ до розгляду мирового суду на рік отримували близько 200 тис. руб.

Збір з аукціонного продажу рухомого майна встановлений у всіх містах Півдня України, він записувався до розділу прибутків дрібних і випадкових. Збирався після продажу майна через посадових осіб міського самоврядування у розмірі 4 % від суми продажу за умови, що 2 % коштів піде на користь аукціону, а інші 2 % – на користь міського бюджету [13, с. 16–24].

Були серед необов'язкових податків збори з товарів, що відпускалися за кордон, який називався «напівкопійковий». Встановлювалися спеціальними законами для кожного окремого міста протягом століття. Збір, як правило, розповсюджувався на зерно та насіння. Мав цільове призначення і витрачався або на благоустрій, або на навчальні й медичні заклади та на виплату позик. Після 1892 р. були прийняті зміни щодо цього збору. Якщо залишалися кошти не витраченими після цільових виплат, то їх дозволялося використовувати для покращення портових будівель. Прибуток від цього виду збору був значний і дорівнював у середньому 6%. Найбільше приносив прибуток в Одесі до 15%.

Збір за таврування терезів був у всіх південноукраїнських містах. Збирався на основі Міських положень. За користування міськими мірами й вагами встановлена однакова платня не більше 1 коп. за 1 пуд або відро. Збір не приносив великих коштів і дорівнював 0,2 %.

У портових містах півдня України існував ластовий та якірний збори. Збиралися з кораблів, які приходили до порту. Час встановлення та роз-

міри в кожному місті були різними. Ластовий збір був відомий у двох видах: 1) з кораблів далекого плавання (російських і іноземних) та 2) каботажних. З російських кораблів далекого плавання та з іноземних, в яких було право «ласта» збирали по 7 коп., а з кораблів, в котрих не було цього права, – по 15 коп. З каботажних кораблів збирали по 10 коп. Збір цей відіграв значну роль порівняно з іншими непрямими податками та формував бюджети портових міст до 3 %. До цього виду збору відносилися податки за зимівлю кораблів, мостовий і шосейний [15, с. 5–45; 8, с. 22–55; 9, с. 4–44; 7, с. 5–23; 21, с. 34–70; 20, с. 34–72].

В Одесі був ще окремий податок на розваги, але тільки до 1892 р., і називався театральний податок. Був уведений у 1887 р. тільки на 5 років. Збір визначався ціною квитка на постанову. Найбільший розмір збору встановлювався в 10 %, але в дійсності до бюджету потрапляло від 4 до 10 %. Не дивлячись на постійні клопотання міської думи про продовження дії цього збору, він все ж таки був відмінений. За час існування цього податку до міського бюджету Одеси надійшло коштів: 1887 р. – 17 356 руб. 79 коп.; 1888 р. – 40 185 руб. 47 коп.; 1889 р. – 32 235 руб. 79 коп.; 1890 р. – 28 918 руб. 99 коп., 1891 р. – 30487 руб. 65 коп. Разом – 149 184 руб. 69 коп. Отже, цей збір приносив бюджету в середньому 33 тис. руб. Шляхом витрат із цього прибутку міська дума покривала значні видатки на утримання театру [10, с. 56–84].

Були відомі й інші непрямі податки, але їх значення було вкрай незначним для міських бюджетів і виражалися в сумі від 1 руб. до 27 руб.

Прибутки з використання міського майна для бюджетів були одними з головних. У володінні міст були два види нерухомого майна, якими володіли на правах повного володіння, і те, що перебувало у громадському користуванні. Нерухоме майно першої категорії – це землі всередині міст і навколо, що здавалися в оренду, під випас худоби, будівництво, склади, сади, городи, баштани. До цієї ж категорії відносилися ринки, лавки та будівлі, що знаходилися всередині міста та здавалися в оренду. У міських кошторисах проводилось розмежування прибутків за такими статтями: 1) із земель; 2) з міських будівель, і це приносило близько 10 % до бюджетів. Виняток був тільки в Херсоні, оскільки він володів найбільшою кількістю землі й це приносило прибуток до бюджету сумою 43,5 % [16, с. 60–93]. У містах Таврійської губернії [6, арк. 22–32] збиралися прибутки в 20 %. Прибутки з майна, що знаходиться в громадському користуванні, збиралися таким чином:

1) здачею під торгівлю, стоянки, склади; 2) за право проїзду й користування шляхами сполучення; 3) за використання річок, каналів, ставків. Прибуток отримували в Одесі – 7,7 % до бюджету [8, с. 22–53].

Прибутки з рухомої власності збиралася майже виключно з відсотків на капітали (майновий і будівельний, благодійний, пенсійний, інші) і вільних міських коштів. Найбільша частка прибутків припадала на благодійний капітал – 88 %, оскільки вони формувалися з коштів, які раніше належали приказам суспільного презирства та з приватних пожертвувань. Після реформи 1870 р. прикази громадського нагляду припинили діяльність, а їх кошти передані в управління міському самоврядуванню разом із капіталами їх установ. Пенсійний капітал формувався з відрахувань із заробітної платні працівників громадського управління. У сумі вони надавали до кошторисів близько 2 % прибутку.

Серед міських прибутків Півдня України найцікавішою була стаття «*поступлення в возрат издержек города*» [11, с. 3–21]. Кошти переводилися в основному з державного казначейства, а також із земств та інших недержавних установ. Особливістю повернутих коштів знаходиться в тому, що вони були тісно пов'язані з витратами державного значення (розквартирування військ, утримання поліції, шляхів сполучення). У кожному місті розподілялися по-різному, але найбільше прибутку ця стаття приносила в Одесі (10 %), а для інших міст особливого значення не мала (3 %).

Досить близький за значенням був збір за користування благодійними установами та позиками на утримання цих установ. У містах Півдня України особливого лікувального збору не існувало. Лікування в лікарнях проходило за окрему платню, а безкоштовно лікувалися тільки найбільшніші прошарки населення. Із хворих, які користувалися нормальною їжею, збирали по 10 руб., а із покращеним харчуванням – 25 руб. на місяць. Хворі військового відомства, а також громадських

і приватних установ сплачували по 75 коп. за добу, а за хворих офіцерів, крім того, сплачувалося додатково 15 % зазначеної платні. Крім платні за лікування, до прибутків лікарень відносилися відрахування губернських земств на утримання медичної частини [9, с. 23–39]. Отже, прибутки лікарень і міських бюджетів формувалися окремо.

Висновки. Отже, можна констатувати, що податки та збори з місцевого населення відігравали достатньо вагомую роль в наповненні міських бюджетів Півдня України. За міськими реформами 1870 та 1892 рр. поширилися повноваження думи й на стягування податків і зборів. Раніше думи для покриття недоборів за оцінним збором і стягуванням пені мала право секвеструвати лише прибутки з майна, за яким були недоїмки. Нове законодавство надавало міським думами право компенсувати недоїмки за рахунок продажу рухомого або нерухомого майна. Крім цього, думи власним рішенням могли ліквідувати борги та недобори мешканців міста, а всі податки поділялися на прямі, непрямі та спеціальні.

Оцінний збір мав значення тільки для Одеси, складаючи значне місце в бюджеті. Для інших міст з невеликою кількістю і населення, і нерухомого майна збір не приносив значної користі. Податок на нерухомість також відігравав значення тільки для Одеси. В інших містах дуже часто навіть не розмежовували податки, а записували до кошторисів за однією статтею «Збір з нерухомості та оцінний збір», настільки не значними сумами вони виражалися.

Державні та земські надходження для міських бюджетів особливої користі не приносили, дорівнювали близько 7,5 % від усіх прибутків і відігравали другорядне значення.

Отже, хоч кожен окремий податок не відігравав вагомій ролі в соціально-економічному розвитку, за умови їх об'єднання торговельно-промислові податки відігравали помітну роль у міському житті та приносили до бюджетів до 20 % прибутків, що становило значну частину поточних прибутків.

Список літератури:

1. Великанов А. О хуторах, расположенных на Одесской городской земле. Одесса : Гор. тип., 1864. 234 с.
2. Велихов Л.А. Основы городского хозяйства: общ. учение о городе, его управлении, финансах и методах хозяйствования. Москва : Государственное издательство, 1928. 466 с.
3. Городовое положение 16 июня 1870 г. *Полное собрание законов Российской империи*. Санкт-Петербург : Тип. 2 отд. Е. И. В. Канцелярии, 1873. Собр. 2. Т. XXXV. Отд. 1. С. 820–839.
4. Городовое положение 11 июня 1892 г. *Полное собрание законов Российской империи*. Собр. 3. Санкт-Петербург : Тип. 2 отд. Е. И. В. Канцелярии, 1893. Т. XII. С. 430–456.

5. ДААРК. Ф. 64. Оп. 1. Спр. 1532. Арк. 1–10.
6. ДААРК. Ф. 455. Оп. 1. Спр. 16. Арк. 22–32.
7. Доклад Феодосийской городской управы городской думе к бюджету города Феодосии на 1888 год. Феодосия : Типография Косенко, 1887. С. 5–23.
8. Доклад бюджетной комиссии по проекту сметы доходов и расходов города Одессы на 1895 год. Одесса : Типография А. Шульце, 1894. С. 22–55.
9. Житихов И. Отчет Николаевской городской управы о деятельности ее и о состоянии подведомственных ей частей за 1888 год. Одесса : «Славянская типография» Н. Хрисогелос, 1889. С. 4–44.
10. Журналы заседаний и приговоры Одесской городской думы за 1864–1876, 1888, 1890–1900 гг. Одесса : «Славянская типография» Н. Хрисогелос, 1902. С. 56–84.
11. Заключение комиссии, образованной Одесской городской думой по вопросу о расчетах города Одессы с казною за квартирное довольствие войск за время с 1860 по 1873 гг. Одесса : Типография А. Шульце, 1874. С. 3–21.
12. Марченко О.М. Міське самоврядування на Півдні України у другій половині XIX ст. : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01. Одеса, 1997. 180 с.
13. Обзор Екатеринославской губернии за 1881 г. Екатеринослав : Тип. екатеринославского губернского правления, 1882. С. 16–24.
14. Обзор Екатеринославской губернии за 1892 г. Екатеринослав : Тип. екатеринославского губернского правления, 1893. С. 16–24.
15. Объяснительная записка к проекту и инструкция Николаевскому городскому управлению. Николаев : Русская типо-литография, 1887. С. 5–45.
16. Отчет Херсонской городской управы за 1893–1896 гг. Херсон : Типография О.Д. Ходушиной, 1897. С. 60–94.
17. Отчет Севастопольской городской управы о движении городских и других сумм за 1876–1877 гг. Севастополь : Типография городского управления, 1878. С. 18–36.
18. Плаксий Т.М. Міське самоврядування Середньої Наддніпрянщини в другій половині XIX – на початку XX століть : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01. Запоріжжя, 2001. 192 с.
19. Роспись доходов и расходов г. Одессы на 1887 г. с объяснительною запискою и приложением. Одесса : Типография А. Шульце, 1887. С. 27–67.
20. Роспись расходам и доходам города Ялты за 1879–1882 гг. Симферополь : Тип. «Спиро», 1883. С. 34–72.
21. Роспись расходам и доходам города Ялты на 1879 год. Симферополь : Тип. «Спиро», 1879. С. 34–70.
22. Щерба Т.О. Міське самоврядування на Правобережній Україні у другій половині XIX століття : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01. Донецьк, 2001. 223 с.
23. Ушинский А. О значении мануфактурной промышленности. Санкт-Петербург : 1858. Т. 1. 107 с. Т. 2. 128 с.
24. Финансы крупнейших русских городов. Москва : Городская типография, 1894. С. 38–88.

Cheremisin O.V. TAXES PAID BY URBAN POPULATION IN THE SOUTH OF UKRAINE IN 1870–1917

In this article the issues and peculiarities of local population's taxation in the southern cities of Ukraine in 1870–1917 within the borderlines of the administrative-territorial division of the studied period are investigated. The comparison is made of the south of Ukraine's peculiarities to other regions of Ukraine. The exposition of the main material begins from the period of the municipal reform of 1870 in southern cities of Ukraine where the principles of decentralized self-government were realized. Making use of self-governmental rights municipal councils could independently impose on towns' population different taxes and duties which were used by municipalities for developing education, medicine and engineering infrastructures. Meanwhile at the expense of local taxation and duties municipal bodies could build an electrification network, a tram transportation system, a telephone network as well as means of communication. However, it is worth mentioning that municipal taxes and duties were rather burdensome for townspeople of the southern Ukraine. In general, townspeople were imposed over 20 taxes by municipalities and, what is more, there were other state and regional duties, so there were a lot of those who did not pay taxes at all and with whom municipalities struggled but in the end were not able to return money to budgets. It was evident that it was easier to write debts off local population than to collect them from townspeople in a violent way. Finally, conclusions are made concerning peculiarities of local population's taxation in the south of Ukraine in 1870–1917 and their importance for modernization of town's environment. Taxes and duties took an important place in budgetary policy of every municipality and became one of the most substantial revenues to budgets together with enterprise activity of self-governmental bodies. Due to enterprise and taxation policy of municipal self-government southern Ukraine budgets had better rates of development than those in other regions of Ukraine and Russia.

Key words: city taxes, self-government, south of Ukraine, municipality, public administration.